

Gunel Mövlud (Ázerbájdžán)

Gunel Mövlud (* 1981) je novinářka, básnířka a překladatelka z Ázerbájdžánu. Po vypuknutí války s Arménií musela coby dvanáctiletá uprchnout z rodného města v Náhorním Karabachu. Ve své literární tvorbě i v žurnalistice se často věnuje otázkám míru a lidských práv v Ázerbájdžánu.

Absolvovala Ázerbájdžánskou státní univerzitu kultury a umění, od roku 2004 působí jako umělecká kritička. V roce 2012 začala coby nezávislá novinářka přispívat do Azadliq, ázerbájdžánské sekce rádia Svobodná Evropa, a v roce 2013 nastoupila jako redaktorka a scénáristka do nezávislé Meydan TV, kterou založili ázerbájdžánští novináři v exilu. Zaměřuje se především na témata demokracie, lidských práv, rovnosti pohlaví, práv menšin, mírových operací a humanitárních hodnot.

Gunel Mövlud publikovala knihy *Tma a my* (2004), *5 XL* (2011) či *Reakce na pozdní odpoledne* (2013) a její díla byla přeložena do angličtiny a norštiny. Překládá z ruštiny do ázerbájdžánštiny. V říjnu 2016 nastoupila rezidenční pobyt ICORN v norském Levangeru, do té doby žila v exilu v Německu a Gruzii.

ukázky přeložili Narmin Ismiyeva, Hana Pavelková a Pavel Drábek

Růže z mé vlasti

z ázerbájdžánštiny přeložily Narmin Ismiyeva a Hana Pavelková

Narodila jsem se a vyrostla ve vesnici Mehdili, na hranici mezi sovětským Ázerbájdžánem a Íránem. Od Íránu nás dělila jen řeka Araz a sověští vojáci, kteří bedlivě střežili pohraniční strážní věže rozeté podél břehu. Hranici mezi oběma zeměmi by nikdy nesvěřili obyčejnému vesničanovi nebo někomu, kdo by se pokoušel s ruskými vojáky žertovat:

„Ivane, co když přeplavu na druhou stranu Arazu?“ Neomylně dostal stejnou odpověď: „Moje kulka se na druhý břeh dostane dřív než ty!“ V odpovědi nebylo ani stopy po humoru.

V zahradě jsme zasadili čajové růže. Vůně těchto pichlavých růží s drobnými okvětními lístky a více trny než květy prostupovala celou zahradou. Do pugétů se vůbec nedaly použít; trny nejde odstranit, aniž byste se píchli do prstů, a to člověk dlouho nevydrží. A navíc ani nebyly moc hezké na pohled. Dalo se je jen vhodit do konvice nebo šálku s vroucím čajem. Jejich vůně se vylouhovala a dodala nápoji delikátní růžové aroma. Po každém šálku tohoto aromatického květinového čaje matka říkala: „Gumush, říká se, že je dobrý na srdce...“

Tenkrát... tenkrát v naší zahradě zrál ovoce a zelenina, sklep byl plný sušeného ovoce a dům rozeznával smích. Moje romantické tety, které četly sentimentální romány, skládaly básně a psaly si deník, si ty růže občas vplétaly do vlasů.

Dědeček z otcovy strany bydlel v sousedství a občas k nám zašel na návštěvu. Nosil tlustý zimní šedý kabát přes sako bez ohledu na roční období, měl huňaté obočí, černý plnovous, byl vysoký a měl oči zbarvené jako levhart. Jeho bezhlesý příchod všechny uklidnil – dokonce i moji bratři a bratrance, co se předtím rvali a hlučeli, ihned ztichli. Vzduch na naší zahradě

prodchla úcta, jakou jsem cítila jen tehdy, když byl dědeček na návštěvě.

Matka vždy rychle utřela stůl, co stál v zahradě pod vrbou, připravila čaj, nalila ho do zdobených čajových sklenic a přinesla na stůl různé druhy marmelád. Byla jedním z těch vzácných případů snachy, která měla svého tchána skutečně ráda. Dědeček si její náklonnost vysloužil svou poklidnou a veselou povahou, vlídným chováním k ní i k nám, vnoučatům. Když nalila čaj, utrhla matka pár květů čajových růží, jeden vložila do čaje dědečkovi, zbytek položila vedle cukřenky, a posadila se ke stolu naproti němu. Když přivoněl ke sklenici s čajem, matka se na něj šťastně podívala a řekla: „Cítíte tu krásnou vůni? Prý to je dobré na srdce...“

Během těch horkých, růžemi provoněných letních dnů, matka s dědečkem společně vysedávali u stolu a svěřovali se se svými starostmi. Matka si vždycky stěžovala na babičku.

První karabašská válka zasáhla naši vesnici v roce 1993. Naše rodina se rozprchla. V teplejších regionech země postavili stanová městečka a do těchto táborů umístili uprchlíky. A když jsme se v takovém táboře ocitli i my, otec nás opustil a odešel pracovat do Ruska.

Ve stanech jsme žili několik let. Tábory postavili na holé, písčité, slané půdě, kde nerostlo nic jiného než trnité keře. Kdykoli jsme zahlédli zelený výhonek vyrůstající mezi žlutým pískem, měli jsme radost, že i mrtvá země může zrodit alespoň kousek života. V té době jsme vídali květiny jen jednou týdně, a to když v táboře promítali indické filmy.

Jednoho dne k nám do tábora přišla prodavačka – přesněji řečeno místní žena s plátěným pytlem plným růžových lístků na marmeládu. Matka ji pozvala dovnitř, posadila ji na stoličku v naší letní kuchyni z rákosu a uvařila jí čerstvý čaj. Když žena čaj vypila, matka otevřela pytel a téměř do něj strčila hlavu. Já se také se zájmem dívala – už to bylo dlouho, co jsem žádné květiny neviděla – o růžích nemluvě. Ty zářivě červené jemné lístky – jejich vůně, co se všude šířila – vypadaly naprosto nepatřičně v našem ošuntělém táboře...

Matka, s hlavou zanořenou v pytli růží, se zhluboka nadýchla, a pak mě zavolala:

„Gumush, pojď si také přivonět, prý to je dobré na srdce...“

Prodavačka růží přiznala, že vlastně žádná obchodnice není – růže nasbírala ve vlastní zahradě. Nechtěla peníze – tehdy hodnota peněz rychle klesala a mnoho lidí směňovalo zboží za jídlo, které uprchlíci dostávali jako humanitární pomoc. Ta žena výměnou za růže chtěla máslo, mouku a sypaný čaj. Matka vzala plnou hrst růžových lístků a hodila je do sklenice, zvedla ji k ústům, a dechem vonícím po růžích, řekla ženě, ať pytel s růžemi nechá u nás a vrátí se za dva dny – dostane dva litry másla. Za dva dny jsme měli dostat nové zásoby.

Žena nám nechala pytel s růžemi a odešla...

Nůžkami jsme vystříhaly bílé části květů; matka říkala, že jinak by byly hořké. Pak nasypala na květy kilo cukru a udělala marmeládu. Vypadala jako bláto. Do marmelády z růží se musí přidat kyselina citrónová, to matka nevěděla. V naší vesnici připravovala marmeládu ze švestek, meruněk, hrušek a kdoulí pořád, ale s delikátními růžemi žádné zkušenosti neměla.

Odmala jsem měla ve zvyku dojídat, i když matka zapomněla osolit těsto na chleba nebo nikdo nechtěl jíst jídlo, které bylo trochu připálené. Nechtěla jsem, aby její úsilí nepřišlo nazmar. Od té doby mám problém se solí, nepoznám rozdíl mezi slaným a neslaným jídlem. Tak jsem si tu její marmeládu z růží namazala na chleba a snědla k čaji. Kdykoli mě viděla s krajícem chleba s marmeládou z růží, smála se a řekla:

„Jen jez, Gumush, prý to je dobré na srdce...“

Babička, dědeček, manželka mého strýce a má mladší teta žili s námi ve stanovém táboře. Babičku její tvrdohlavost a puntičkářství neopustily ani v nových podmínkách. Vybojovala si stan, který humanitární organizace postavily pro uprchlíky, a když ho získala, postavila si ještě jeden velký sama pro sebe. Vnitřek si vyzdobila matracemi, dekami a koberci, které sama vyrobila. Někde sehnala betonářské výztuže a donutila dědečka, aby je vzal ke svá řeči a nechal z nich vyrobit stůl a židle. Po večerech si přichystala stůl s čajem před stan. Po úmorném denním horku pila čaj a vychutnávala si chladný noční vánek.

Žili jsme v sousedních stanech. Jednou večer matka přinesla svou marmeládu z růží k babičce s dědečkem. Když babička uviděla barvu a konzistenci marmelády, odstrčila ji pryč, ale dědeček si bahni tou marmeládu vmíchal do čaje a s chutí to vypil.

V roce 2008 všechna stanová městečka zrušili. Během těch čtrnácti let se někteří lidé ze stanů přestěhovali do různých měst a vesnic a smísili se s místním obyvatelstvem. A těm, kteří zůstali, vláda přidělila dvou či třípokoje kamenné domy v nížinách. Lidé, kteří druhé desetiletí života strávili jako utečenci, se pomalu vraceli k normálním životním podmínkám. Tou dobou jsem dokončila školu v hlavním městě a začala jsem pracovat jako novinářka.

Dědeček zemřel v uprchlickém táboře a pohřbili ho na hřbitově vybudovaném pro uprchlíky hned vedle našeho tábora. Matka někde sehnala sazenice růží a zasadila je na dědečkův hrob. Všechny ale uschly – ze slané půdy nic nevzešlo...

Naši rodinu přesunuli do uprchlické osady v Bilesuvaru. Opět vystavěli domy pro uprchlíky na skalnaté půdě a písku, kde se plazili hadi. Uteklo čtrnáct let a za celou tu dobu pro nás na úrodné, měkké, kypré půdě Ázerbájdžánu nenašli místo. Z Aranu do Mughanu, z Mughanu do Milu, hnali nás savanou přes celou zemi, z místa na místo.

Když jsem začala pracovat, často jsem matku navštěvovala. V zahradě našeho vydavatelství rostlo spousta růží. Pokaždé jsem uřízla nějaké oddenky a vzala je s sebou do Bilesuvaru, větvičky růží jsem v autobuse držela mezi nohama. S matkou jsme je vždy zasadily, zalévaly a čekaly, až jim vyraší listy. Matka pokaždé vysypala sedlinu z každého šálku k sazenicím, protože věřila – jak se píše v Koránu – že zbytky z čaje jsou dobré hnojivo.

Růžové keře, které jsme zasadily, skutečně prospívaly a matka hrdě říkala: „Sazenice nic není, vyraší i kus klacku, když ho zasadím. Mám požehnané ruce.“ Uvěřila jsem jí, kdy jí vyrašíly lístky na vrbovém prutu, kterým připevnila do země umyvadlo.

Celkem jsme zasadily třicet dva sazenic. Všechny vzešly. Keře, propletené do sebe v objetí, rozkvetly, desítky pupat se otvíraly jedno po druhém jako malá očka.

V roce 2013 jsem musela opustit vlast natrvalo. Jednoho zářijového dne, aniž bych komukoliv řekla, že odjíždím napořád, jsem nasedla do příšerně vypadajícího vlaku – relikvii ze sovětské éry – a odjela za hranice.

Strávila jsem rok v Gruzii, rok v Německu, další dva roky v Gruzii, až jsem dorazila do Norska. Poté, co jsme vyřídili všechny dokumenty a pasy, zavedli jsme tradici každoročních prázdnin v Gruzii. To bylo jediné místo, kde jsem se ještě mohla s matkou a bratrem setkávat.

Když jela do Gruzie, brávala s sebou matka vždycky pytle se sušenými růžemi. Usušené květy růží, které jsme spolu zasadily. Uvařila čaj a občas z pytle vytáhla hrst růží a dala mi

přivonět se slovy:

„Gumush, kvůli dědečkovi si přivoň, prý to je dobré na srdce...“

Někdy jsem také čichala k sušeným okvětním lístkům růží, které jsem vlastnoručně zasadila v zahradě, co už nikdy neuvidím. Opravdu cítím, že se mi srdce uklidňuje.

Norové pijí kávu. Ale když ke mně přijdou hosté na návštěvu, podávám jim ázerbájdžánský čaj. Ze zdvořilosti souhlasí. Ti, kteří bez velkého nadšení zvednou šálek k ústům, si povšimnou zvláštní vůně – důkladně si přivoní a zeptají se, co jsem do čaje přidala. Odpovím, že tymián, hřebíček a růžové lístky.

A pak téměř bezděčně dodám:

„Prý je vůně růží dobrá na srdce...“

Básně

z ázerbájdžánštiny přeložili Narmin Ismiyeva a Pavel Drábek

Milovat doktora (Həkim sevgili)

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?

Už se vám milování někdy zvtlo do spontánní prohlídky?

Proklepával vám soucitně břicho

prsty, které se ještě před chvílí vášnivě dotýkaly vašeho těla?

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?

Probouzel vás už někdy uprostřed noci z hlubokého spánku?

A když jste se mračily a řekly, „Copak je čas na milování?“

odpovídal: „Nespi na prsou, dostaneš mastopatii“?

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?

Svlékal vám saténovou košilku a navlékal vlněné triko?

A posmíval se: „Takhle chytíš leda zápal plic,

spodní prádlo má být z vlny“?

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?

Když vám dítě uprostřed noci onemocní,

připadal vám jako nejmocnější muž světa?

Ten doktor po vašem boku, kterého probudíte jediným dotekem?

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?

Už vám někdy mobilem svítil do úst?

Už vám prohlížel každičký bolavý pupínek a smál se?

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?
Vybíral vám zubní kartáček, po kterém nekrvácí dásně?
A když jste čekaly na něžnou esemesku z cest,
našly jste v batohu prášek na bolest?

Ženy, už jste někdy milovaly doktora?
Už jste někdy milovaly doktora?

Kéž bys odešel tak... (Elə gedəydin ki...)

Kromě poezie
básníka nic neopouští,
kéž bys odešel tak,
aby se jizvy po zlomeném srdci zahojily.

Kéž bys odešel tak,
abych tvé stříbrné pramínky mohla ještě chvíli vískat,
aby mé tváře si vychutnaly tvé plece,
mé oči tvá zápěstí,
tak aby kdykoli ti v očích uvidím to vystrašené dítě,
aby mě to nerozplakalo.

Kéž bys odešel tak,
že ráno o páté
už přivyknou vichřicím smrti,
usmívám se se svými šedinami,
splynu s řekami,
s dýmem v ovzduší a odpluju pryč.

Kéž bys odešel tak,
aby prachovým sněhem šlépěje nezapadly,
aby vidiny cest, cos prošel, zalilo slunce,
aby teplý vítr vál od Karibiku,
aby Slunce i Měsíc bylo vidět na obloze.

Kéž bys odešel tak,
abych si byla smluvila schůzku s přáteli z mládí,
na ubrusu středověkém
pozvednem rytířské číše,
po jednom boku se Rousseau pohádá s Diderotem,

na druhé straně vyzve někdo Lermontova na souboj,
v takovém mumraji tvůj odchod projde bez povšimnutí.

Kéž bys odešel tak
jako Robespierre, co šel na popravu s čokoládou na rtech,
já půjdu s úsměvem na tváři
vstříc otevřeným branám pekelným,
protože vedle pekla, co mám teď v sobě,
všechn žár pekelný pohasne.

Kéž bys odešel tak,
aby ses utekl k Bohu – já k Dáblu,
dábel vztáhne své rudé ruce
a pohladí mě po hlavě
a za okamžik zapomenu,
za okamžik zapomenu,
zapo...

Říkali, že jsi žena... (Mənə dedilər ki, sən qadınsan...)

Říkali, že jsi žena!
Mé pohlaví vmetli mi do tváře jako obžalobu.
Máš malý mozek
Nejsi dost chytrá
Máš slabé ruce...
Prý ti z očí tečou slzy,
z prsou zas mléko,
krev ti vytéká z vagíny, říkali.
Ponižovali mě každou částí mého těla.

Říkali, že jsi žena!
Mé pohlaví mi zavěsili na krk jak závaží
Mé tělo prý nemá mít ani stopu tuku
Mé vlasy prý nemají být nikde zacuchané
Oči mi slzí z pachu jejich potu
Měla bych prý vždy vonět po květech, v létě i v zimě
Vařit jídlo, ale nebýt od jídla cítit
Být panna, ale v posteli umět všechno
Být žárlivá, ale odpouštět nevěru
Když chtějí, být kuchtička
Když chtějí, být žena z drahých salónů.

Protože jsem žena, měla jsem mít soucit
Ošetřit rány z válek, co oni strhli
Nahradit rozením zabité vojáky
Ve válkách, co oni strhli, být znásilňována
Co nejmíň mluvit, nedívat se do tváře, když muž mluví
Přivyknout tomu, že před ničím nemám stud
Být ale žena, to samo ke studu stačí...

Říkali, že jsi žena!
Mé pohlaví vmetli mi do tváře jako hřích.
Říkali: Děláš zaklínadla svými vlasy
Říkali: Děláš zaklínadla menstruační krví
Říkali: Děláš zaklínadla svými nehty
Hanobili každou část na mém těle.
Říkali: Ženské nesmíš svěřit tajemství
Říkali: Se ženskou se nedá přátelit
Jsi čarodějnice, zrádkyně, lhářka, říkali...

Kolikrát řekli, že jsi žena!
Říkali: Slabá jsi, bezmocná, křehká
Na bedra, která podle nich jsou „slabá“,
ale hodili Atlantovo břemeno...

Instruktaž moderní lásky (Modern sevgi instruksiyası)

Ženy, milujte své muže
V tomto světě možná
nebudou mít nikoho kromě vás
Ne až tak pro útěchu
Ne až tak pro štěstí
Milujte ty nejnáročnější, ty potížisty
Milujte ho, až jeho otec zuří
Až jeho matky pláče

Až dech mu vyrazíte
Až život ho omrzí
Samou láskou ho sežerte
Až se pomátne
Až přijde o rozum
Dožeňte ho na pokraj sebevraždy

Ale milujte ho
Zda správně, či špatně, na to nehleďte
Na jeho břitká slova nehleďte

Na prach jeho nohou nehleďte
Každá umí milovat ty zdvořilé
Upravené
Urostlé
Ale vy, vy milujte ty nejsprostší, ty nejšpinavější
Ty nejtlustší, nejhorší skrčky
Co víc – Milujte toho nejhoršího
Nehleďte na to, že zapomněl na vaše narozeniny
Nekoupil vám kytku k svátku

Zkazil vám radost v nejšťastnější chvíli
Nehleďte, že omylem vám řekl jménem jiné ženy
Nehleďte, že na vás vztahuje ruku
Nehleďte na to, jen milujte ho
Milujte ho tak, až ho láskou
spálíte, změňte v troud
Všechnu tu zapomětlivost
Tíhu jeho lhostejnosti, dejte své lásce co proto
Den co den milujte ho víc, silněji, násilněji

Možná i trochu divočeji
Milujte ho tak, že nepozná jediný poklidný den
Minutu, hodinu, vteřinu
Ať je vaší láskou vyčerpaný
Zešílejte
Třískejte hlavou do zdi
Popalte si zápěstí
Rvěte si vlasy a házejte je do větru
Pijte vřelou vodu, až vám ústa zpuchraví

Tělo ať vám pokrývají stopy od milování
Na těle ať nemáte místo bez podlitiny
K čemu je hezká láska?
Milujte jizvy na čele
Popálená zápěstí
Vyrvané vlasy
Puchýře v ústech

Když jedli cibuli, líbejte je na rty o to víc
Když přibrali, obejměte je na břichu o to víc

Když jsou zpocení, čichejte k jejich podpaží
Řekněte, že voní po pelyňku
Řekněte, že voní po mátě
Řekněte, že voní po tymiánu
Vezměte jeho kartáček do ruky
Otevřete mu ústa před zrcadlem
Drhněte zuby své lásce jako dítěti
Pohlédněte mu do úst
Napěňte mu zubní pastu
Smějte se, vy oba
Smějte se co nejvíc
Milujte, milujte jako šílenec
Ženy, milujte své muže
V tomto obřím světě možná
nebudou mít nikoho kromě vás...